

ערב טוב,

היומן – שקטעים ממנו אקריא בהמשך – נכתב בידי אבי, שנולד ב-1919 בטרנוב בגליציה כ- Markus (Monek) Leibel, ועם בואו לארץ עיברת את שמו לעמוס לביאל. מטעמי קוצר הזמן, אדלג על תולדות חייו עד ה- 27/1/1940. ביום זה הוא נעצר על-ידי הרוסים כ"מרגל גרמני", נידון לשלוש שנות מאסר, שאותן ריצה בהתחלה בכלא באודסה, ואז נשלח למחנה ב-Vorkuta, בצפון אורל.

ב-22/6/1941 פלשו הגרמנים לרוסיה. ביולי 1941 נחתם הסכם בין הממשלה הרוסית לבין הממשלה הפולנית, הגולה בלונדון, שלפיו האסירים הפוליטיים אזרחי פולין ישוחררו. למשוחררים ניתנה בחירה בין שלוש אפשרויות: להתגייס לצבא האדום, או להתגייס לצבא הפולני, שיוקם בברית המועצות – או לחיות כאזרחים חופשיים באיזורים מרוחקים מהגבול. אבי בחר באפשרות השנייה. בהתאם, ב-18/9/1941 הוא שוחרר, נדד דרומה והצטרף לצבא אנדרס. ב-1/1/1942, התחיל אבי בכתיבת היומן על פתקאות קטנות, חלק בדיו, חלק בעפרון. בצאתו מברית-המועצות עם צבא אנדרס הוא הבריח את הפתקאות, ובהמשך העתיק את תוכנן לתוך שתי מחברות שקנה. היומן נכתב בפולנית, ותורגם על-ידי אמי, שולמית לביאל, בשנת 2000.

והנה כמה קטעים מהיומן:

1 בינואר 1942

שנה חדשה, קפיצה חדשה אל הלא-נודע. נראה שהשנה תסתיים תקופת המלחמה, הנמשכת כבר למעלה משנתיים. אולי השנה אחזור הביתה, אתראה שוב עם הקרובים לי ביותר, אתחיל בחיים שקטים יחסית ונורמליים.

4 בינואר 1942

יומיים שתקתי. אתמול הייתי ב-Szabbaz. "עיר". רופא השניים לא קיבל חולים, תרופה קניתי, לקחתי עתונים. כיצד אנשים חיים בגיבוב מזוויע כזה, בתערובת של עוני, לכלוך, בלגאן. בני אדם, כמו רוחות רפאים, מסתובבים בבלויי סחבות, בעיניים טבוע פחד, רעב כרוני, ברר. אני אסיר תודה לגורל בעד ההרפתקה האסיאתית הזאת. לא פעם חשבתי כמה זה מוזר איך "סובב סובב גלגל המזל" (הזכויות שמורות ל-Zyga). הודות לבתי-הכלא הכרתי את האדם מצדו הפחות אנושי – הכרתי את האדם הרעב. במחנות, בזמן עבודתי המשותפת אתם, ואחר-כך בזמן עבודתי כ-"lek-pom", היתה לי הזדמנות להתבונן בטיפוסים שונים ומשונים. כתוצאה מכך תתגבש השקפת העולם הסופית שלי. "תתגבש" – כי בינתיים היא מתהווה. אני צריך עדיין לחיות את המלחמה באופן בלתי-אמצעי, להיתקל בה "en deux". על כל פנים, כבר עכשיו אני צופה אל העתיד באומץ – ללא האשליות בהן הייתי כבול עד עתה. מה שם קורה איתכם עכשיו? Mimuska, עליך להיות חזקה ולהתגבר על כל זה. אני מרגיש שאת חיה ומחכה לי. רגשות מעורפלים יש לי אודות אבא, Sar ו-Henek. מה איתם? הגרמנים מתחילים להשבר. הרוסים מצליחים להדוף אותם. גם באירופה מתחילות מהומות רציניות. כנראה כבר בקרוב העמים ישליכו מעליהם את עול הכיבוש ויתחיל עידן חדש, עידן האדם המאושר. נו, בינתיים האדמה נשטפת דם, והודות ל"צעקה האחרונה" של הטכניקה וה"תרבות", מיליוני יצורים אובדים, מאכלסים את העולם הבא בנשמותיהם התמימות. מענין, כמה זמן ימשך "השלום עלי אדמות" בתום המלחמה הזו. אצטרך לנסות שוב, בהתאם למסורת, "לצאת

מעצמי!!" -- השכל – דבר מוזר. המח, המח הקטן, ערבוביה של תאים ממיינים, וכח בלתי נתפס, לא ניתן לכימות, לא נמדד, בלתי נראה, אנרגיה – המחשבה. רצון, נפש – מה זה? אצטרך הרבה, הרבה לקרוא. יש לי חסר גדול. החשוב ביותר – שפות. צרפתית, אנגלית, גרמנית. להמשיך בלימודים. זה החשוב ביותר. לסיים רשמית את האוניברסיטה, לעבוד במעבדות ובקליניקות, ליצור תנאי עבודה. לא להיות "רוכל" ההולך מבית אל בית (אזהרה של אבא). הרבה, הרבה עבודה. אנטומיה, פיזיולוגיה, כימיה, מיקרוביולוגיה, קליניקה – 3-4 שנים של עבודה. כירורגיה פלסטית, בקטריוולוגיה – שחפת – סרטן, אבחון, תרפיה. הרבה הרבה עבודה...-- מטרת החיים בתיאוריה – התכנית. תכנית יפה. למעשה, המצב שונה. לרוב לא לפי התכנית התיאורטית. לעתים קרובות – ההפך. לעתים מאד מאד רחוקות המציאות חופפת את הדמיון. איך יהיה אצלי?

8 בינואר 1942

בא אלינו איזה ברנש, רשם את כל הפולנים. אנו אמורים לקבל דרכונים, ואולי חלקי לבוש, נראה שבכל זאת נשאר כאן החורף. ובאביב.... כמה אפשרויות לפנינו! צבא, פרס, שיבה הביתה, החזית היפנית ואלהים יודע מה עוד. הייתי רוצה לנדוד בעולם, כשנתיים של נדודים לא יזיקו. אחר-כך אפשר יהיה בשקט להתחיל לעבוד [...].

11 במארס 1942

גררנו את רגלינו עד מאוחר בלילה. המקרה שלי אבוד – אצטרך להישאר פה. יוסף לייבל, בן דודי, נוסע כ"Label, חסר-דת", אותי מכירים, ועל אף ההשתדלויות של Adas והנעת כל גלגלי הפרוטקציה – לא רוצים לקחת אותי. החלטתי להישאר ולחכות לוועדה "יהודית" שאמורה להתכנס ב-14 בחודש.

13 במארס 1942

אומרים שעד ה-20 בחודש אנחנו אמורים לצאת לדרך. הוועדה מאשרת רק לאלה שמוצאם מהשטחים הכבושים על-ידי הגרמנים. מה פירוש הדבר?

14 במארס 1942

אתמול אחרי שהתייצבתי לפני הוועדה (כמובן הוכרתי כ"כשיר לשרות צבאי"), עמדתי בתור ללחם, קבלתי תלוש ל-500 גרם, אחר כך הלכתי לספרייה.

3 באפריל 1942

המפקד הצבאי הודיע שעוד היום נצא לדרך והורו לי ללכת מיד להביא את החפצים. בקושי גררתי את עצמי, ארזתי את ה"פקלאות", קיבלתי "לדרך" צנימים, דלעת, 3 "אדומים" [30 רובל] נפרדתי לשלום והופ – חזרה למזלי נתקלתי ב-arba (עגלה) מהקולחוז שלי וקצת הסיעו אותי. הבוקר אמורים להאכיל אותנו, אחר-כך בית-מרחץ ויתכן שעוד היום נצא לדרך. הרגלים הורגות אותי, לא יכול לעשות צעד בלי מקל. מקווה שיהיו "ארבות", אם לא – אצטרך לזחול על ארבע. איך שהוא זה יהיה.... מיד יוצאים (השעה בערך 7 בערב). עד חצות נגרור עצמנו ל-Sarabi, גלון שם ומחר בצהרים כנראה נהיה ב-Turtkul. נתנו לכל אחד 1 ק"ג לחם ו-14 רובל. פגשתי את Sielski, נפסל על-ידי הוועדה ב-Kagan. מספר שיעבירו אותנו לפרס. הלוואי!!!

5 באפריל 1942

סוף סוף על האניה. אתמול בבוקר עלינו ועכשיו כבר שטים לאיטנו. העיקר, שכל רגע מקרב אותנו ליעד המיוחל, שלאט לאט מתגשמים החלומות. התקרר מאד, רוח. על האניה יש מטבח, ונוסף ל-700 גרם לחם אמורים לתת בבוקר תה ופעמיים ביום מרק. לא אגווע ברעב. רק להמשיך כך.

12 באפריל 1942

עוד 60 ק"מ. בלילה, מ-2:00 עד 6:00, עמדנו. רוח חזקה, קריר. שכבר ייגמר, מהר. בכליון עיניים ובחוסר סבלנות אני מחכה להתחלת פרק חדש, מערכה חדשה בטרגי-קומדיה הנקראת "החיים". להסיר את בלויי הסחבות, לא להיות עוד "חסר בית", ללבוש מדים, להתקדם לקראת יעד ברור, להיות מסוגל לחיות ולעבוד באופן נורמלי, להפטר מהסיטוט של רעב וכינים. אלי, הלוואי והפעם החלומות יתגשמו, שבעתי אכזבות ומכות-גורל מכאיבות.

13 באפריל 1942

בלילה הגענו. עכשיו (בוקר) לא ברור עדיין מה ואיך. או שמיד נעלה לקרונות, או שנעבור רחצה וחיטוי. על כל פנים, החלק הפחות נעים של הנסיעה כבר מאחורינו. שטנו 8 ימים – זמן רב! ואף על פי כן הזמן עבר מהר. היו לי כמה התקפי זעם אבל הצלחתי להתגבר, שוב יש שמועות שלא יקבלו אותנו לצבא אלא יפזרו בקולחוזים. הפולנים כבר בפרס, עכשיו הגבול סגור. הלילה כנראה עוד גלון על האניה. אלי! אלי! שרק העצבים יחזיקו מעמד.

14 באפריל 1942

אמש בפקודת היום הודיעו לנו שהיום על כולם לעבור בבית המרחץ ומחר נצא ברכבת נוסעים. אתמול בפעם הראשונה ראיתי חיילים פולנים – המדים יפים. עלה על האניה רב-סרן אחד, שאשתו ובתו הגיעו איתנו מ-Turtkul. הוא טען שאנחנו הקבוצה הראשונה של מיעוטים ושיקבלו אותנו לצבא. אומרים שבית המרחץ "בשיפוצים", לא ברור מתי נוכל להתרחץ. שוב חשש לדחיית היציאה. עברנו לגדה השניה מתחת לגשר, ששמור בקפדנות (אף אחד לא הורשה להשאיר על הסיפון). היום עדיין לא אכלתי, הלכו להביא לחם, אמורים לתת 1.8 ק"ג (כולל המנה למחר). ב-Guzar נהיה כנראה בעוד יומיים. אני שמח לנסיעה, אראה, לפחות מרחוק, את הרי ההימליה. החיים שוב יפים!!!!!!!

18 באפריל 1942

סוף סוף אחרי הוועדה. קיבלתי קטגוריה "A" וסופחתי לשרות הסניטרי. אני מתחיל פרק חדש באפופאה!!!!!!!

19 באפריל 1942

אמש באנו לקוארנטינה וסופחנו לקומפניה השלישית. אנו, בוגרי התיכונים, קיבלנו אוהל לחוד ל-15 איש. החברה מגוונת מאד. Batist ו-Sturm מתו ב-Buchara מטיפוס. ב-Samarkand נמצא Janek Seiden עם משפחתו. הוא התייצב לפני הוועדה לפני כמה ימים ונידחה.

3 במאי 1942

למרות דמיוני העשיר, לא חלמתי – לא בתור ילד, הצופה בתהלוכה צבאית של 3 במאי מאיזו מרפסת ברחוב Krakowska, ולא מאוחר יותר, כשצעדתי עם רובה על הכתף בראש יחידה של גדנ"ע – לא חלמתי על מצב שבו אני נמצא עכשיו. כמה אלפי קילומטרים מהבית ומהמולדת, מעבר להרים ולימים, כמעט בלב אסיה, באהלים צבאיים. היום לפני שנה נעתי במהירות של 15-20 ק"מ לשעה לכיוון הקוטב הצפוני, לפני שנתיים שכבתי בבית החולים של הכלא ב-Odessa עם דיזנטריה. בעוד שנה אני מוכרח (!) להיות בבית. – מחר אני הולך לגדוד. הבוקר היתה Missa, עכשיו יש טכס דתי (אני שומר על האוהל). את היום חגגנו בארוחת-בוקר כפולה וארוחת-צהרים משולשת – ולא סתם ארוחת-צהרים – אורז סמיך עם גולש. ובכן, מחר לגדוד ולתוך מדים. יתחילו חיי טירונות, חיים קשים, אבל חיים שיחלתי להם לפחות מאז פרוץ המלחמה. נשק אין עדיין – או שישלחו אלינו או שאנחנו נסע לקבלו, מה שמתקבל יותר על הדעת. עוד מעט בטח אנגליה תפתח חזית שניה באירופה, בינתיים מכינה את השטח על-ידי הפצצות יותר ויותר אינטנסיביות ואפקטיביות. את חילות פולין מרכזים מכל העולם – מאמריקה, אפריקה, קנדה, רוסיה, פרס, פלשתינה, סוריה – מתכוננים לקרב המכריע. וקרב זה ודאי יתחיל בקרוב. אני מרגיש זאת בעצמות.

10 במאי 1942

היום נשבעתי אמונים. אני כבר לא טירון – אני חייל. הסרתי ממני את כל הסמרטוטים מהמחנות, קיבלתי מדים חדשים, מתאימים, כמו תפורים עלי. אין לי עדיין קומפלט – עוד מעט נקבל. עד היום לא עייפו אותנו יותר מדי. אני מניח שעכשיו יתחילו לאמן אותנו יותר חזק. נרשמתי ל"בטליון המוות" ולקורס קצינים. אני פוגש המון מכרים. החום מעיק, בצהרים מגיע עד 50°.

11 ביוני 1942

זה היום השלישי שאני עובד במרפאה הגדודית – הרבה עבודה, אבל אני מרוצה. ויתרתי על קורס קצינים.

15 ביולי 1942

אני בחופשה מאונס, מסיבות בריאות. – זה היום השני שאני גר אצל ד"ר Kurlandzki, שאסף אותי אליו ומטפל בי טיפול אבהי. משתדלים להעמיד אותי שוב על הרגליים – ונראה שלא נכנע. אני מתחיל כבר לאט לאכול, מאכילים אותי בכל מיני מעדנים, ואם אי פעם אצליח להביא את גוויתי העתידי הביתה, אז קודם כל אצטרך לגמול לדוקטור ולאשתו על טיפולם המסור. כל האותות בשמים ובארץ משרים יציאה קרובה ביותר. אם הכל ילך כשורה, בעוד שבוע נהיה בדרך.

19 ביולי 1942

עדיין איך שהוא חי. אני "על הקרשים". מתחיל לאט לאכול, מעט כוח חוזר, אבל במשך היום בקושי חי. בעוד כמה ימים אנחנו אמורים לצאת, כנראה בשתי "נגלות". מחלקים לנו תעודות זהות, בטח ננחת מעבר לגבול. בא אלינו גנרל Anders, הבטיח שיפור בתנאים ושיבה מהירה הביתה. אני מרגיש שלא אחזיק פה מעמד הרבה זמן. הכל מתפרק – הלב, העצבים, הקיבה. אומרים שאני נראה נורא – מפחיד את הבריות. ואני מרגיש חלש, חלש נורא.

23 ביולי 1942

מאתמול רוח חזקה – תודה לאל, יותר קריר, אבל בכל מקום ערמות חול והאווהל מתמוטט כל פעם. יש שמועות מדאיגות בעניין היציאה – אבל אני מאמין באמונה שלמה שנצא. אני מרגיש יותר טוב, אוכל יותר ולאט מתחזק. לפעמים עדיין יש התקפים של זעם – אין וודקה, צריך לסבול. הייתי רוצה להוציא איתי את הרשימות ואת התצלום מ-Kotlas. אומרים שמחרימים את הכל בזמן היציאה. איך שהוא אעשה זאת.

29 ביולי 1942

עניין הנסיעה הוכרע באופן רשמי ביותר. הכל מתכוננים בקדחתנות, מכינים רשימות, פקודות מבצע, אורזים. מקווה שבעוד שבוע כבר נהיה בדרך. אותי כנראה רוצים להעביר ליחידה אחרת – מחסור ברופאים. מצפה לנו עוד צעידה של 40 ק"מ עם מטען – אחר כך אולי יחסכו מאיתנו כל מיני תענוגות. מתחילה אצלי צהבת, אני מרגיש זיפת. לא נכנע.

24 באוגוסט 1942

עד היום אינני תופס עדיין במלוא מובן המילה את מה שהתרחש סביבי בזמן האחרון. היציאה מרוסיה, הכניסה לפרס, נסיעה מטורפת במשאיות דרך פרס, הכניסה לעיראק – ובמשך כל ההרפתקה הזו העצבים עובדים שעות נוספות, בעיות עם חולים, בתי-חולים, גוויות, חיסונים, פגישות בלתי צפויות עם מכרים – רק היום זה מתחיל לחזור אל תודעתי. אני בעיראק, 109 ק"מ מזרחית לבגדאד (זאת אומרת עדיין לא ראיתי את החידקל). גבעות טרשים חשופות, מדבר. בלילות יללות התנים המגיעים עד למחנה מגוונות קצת את החד-גוניות והשעמום של הנוף. לידנו מחנה של הודים, בחורים כהלכה. עשיתי הכרה עם נהגים אחדים – כמה פעמים נסעתי איתם לבית החולים. בזמן האחרון אני כל הזמן בתנועה, מתרוצץ בין המחנה הראשי לבין בית החולים.

11 בדצמבר 1942

נחתתי סוף סוף ב... תותחים נגד מטוסים. ועוד ארטילריה כבדה. לשם שינוי – אני תותחן. מחר כנראה נצא לחבניה, שם ממתין לנו ציוד והכשרה.

25 בדצמבר 1942

חבניה. סוף סוף!!! מזה חמישה ימים אנו תקועים על שפת האגם הזה. הספקנו כבר, עם Stefan ו-Kostek (הצוות החדש) להוציא עיתון קיר ולרכוש לנו איזו שהיא עמדה בסוללה. – היום חג המולד. אמש היתה "סעודת ערב חג" משותפת ובלילה הייתי במיסה של חג המולד. העתיד נראה לא רע. תחי התרבות.

1 בינואר 1943

קשה להאמין שעברה כבר שנה מאז "נולד" היומן הזה. לא, זה מוזר מאד. אני מנסה לרכז את מחשבותי. שנת 42 כל כך מרוכזת, כל כך רצופת רשמים, שקשה לתפוס את הכל. הנה רק הנסיעה לעיראק – האם זה לא נס? שלא לדבר על סיפורי הקולחוזים, על ימת אראל, השייט על ה-Amu Daria (הלוך וחזור). הגיוס, ההרפתקאות בצבא. השיא היה ודאי אמש, ל-Sylvester. ארגננו ערב שמח במשך... יום וחצי. זו היתה ההצלחה הגדולה ביותר בהיסטוריה של "התיאטרון".

2 בינואר 1943

עוד מעט נרד לאגם לכבס את בגדינו. המפקד החדש כבר בבוקר הודה ל"ועדת האמנות" על ה-revue הנהדר, ולמערכת – על העיתון. מיום שני אימונים. לפני רגע "חימשו אותי" – נתנו לי רובה A 22478, עם כידון – חסרו לי צרות!!!!

3 בינואר 1943

מחר מתחילים האימונים. כל הגדוד יתאמן על סוללה אנגלית אחת, יסיעו אותנו לשם במכוניות. Kostek מיועד ל-radio-location (רדאר), Stefek ואני למערכת המיחשוב. המפקד החדש נדלק לרעיון שלנו לפרסם ידיעות עם ידיעות מתורגמות מ-"Iraq Times". בתכנית עיתון חדש ו-revue.

6 בינואר 1943

התחלנו באימונים. הנשק מעניין ביותר. התותח עצמו – פלא טכני. מכשירי המדידה – המשקפת, מד-המרחק, מערכת החישוב והשיא: Radio Location – נפלאים. מערכת החישוב מודדת את הסטייה לפנים, את מהירות המטוס, המרחק, זמן כיוון נפץ הקליע – משרד טכנולוגי שלם. והרדאר מגלה ועוקב אחר מטוס האויב ממרחק 30 ק"מ (ויש כאלה שעד 100 ק"מ) ומאפשר פגיעה יעילה במטרות בלתי נראות!!! אני אהיה כנראה מוצב ליד מערכת החישוב, מחר יוחלט על כך.

5 בפברואר 1943

מחר ה"עונש" הראשון. אתמול עמדנו למשפט על עברה, על הגיחה לשדה-התעופה ביום שלישי. שלשתנו (Stefek, Kostek ואני) נענשנו. במשך ארבעה ימים עלינו להתייצב, שלש פעמים ביום, בחגור מלא.

5 באפריל 1943

הרוח משתוללת. היתה השכמה ב-4:00, נסענו למטווח, אבל לא ירינו בגלל הרוח. מהיום יש לנו "סדר-יום" קייצי, עם הפסקת צהרים טרופיקלית. השבוע נקבל מכנסיים קצרים, חולצות וחולצות.

18 באפריל 1943

שנה בצבא. שנה מרוכזת. קשה עכשיו לשחזר אותה. העיקר שאני בחיים ושהצלחתי להימלט מהגהינום הסובייטי. אמנם יש הרבה זכרונות, אבל, מסיבות שונות, אינני יכול לכתוב. מחר, בערב הסדר הראשון, מתכננים סעודה משותפת אצל רופאי השיניים.

11 במאי 1943

אומרים שבקרוב מאד נצא לשבועיים של תמרונים, ואז, כנראה, לחיפה. הלוואי...

16 במאי 1943

אתמול "הנשר הלבן" פירסם את הכתבה שלי "הסוללה השנייה יורה" בחתימת "התותחן Marek".

18 ביולי 1943

חם נורא. הגלידה שאנו מכינים כל יום קצת מצילה את המצב. – אתמול בקנטינה YMCA במטה של הדיביזיה ה-5 של חי"ר פגשתי את Prof. Jarolin, שהיה עצור עם אבא בהונגריה עד יוני 1940. אחר-כך אבא עבד בבית-חולים ב-Koszyce. זו הפגישה הראשונה עם אדם שהיה אישית עם אבא.

כאן היומן נגמר.

אבי הגיע ארצה כחודשיים לאחר-מכן, וערק מצבא אנדרס.